

Кадол О.М.

Криворізький національний університет

МІЖНАРОДНИЙ ФАКТОР В АНТИНІМЕЦЬКІЙ КАМПАНІЇ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті розглядається міжнародний фактор проблеми «німецького питання» періоду Першої світової війни й етнополітики царизму – антинімецька кампанія в Росії 1914–1917 рр. (політичні, правові, економічні, соціальні та культурно-ідеологічні заходи й акції, що були спрямовані проти німецького населення Російської імперії). Германофобія в Росії під час війни багато в чому пояснювалася впливом міжнародної ситуації, а не тільки внутрішньою політикою царської влади, як традиційно прийнято вважати. У цьому разі ідеологічне забезпечення збройного конфлікту провідних країн – учасниць Першої світової війни знайшло своє відображення в розвитку взаємних і обопільних пропагандистських і дискримінаційних кампаній, які передбачали репресії проти ворожих громадян, боротьбу з культурною ворогуючою нацією, штучне загострення міжетнічних відносин тощо. Цей процес, що був створений державною владою й суспільною думкою, набув неконтрольованого характеру й міцно вкорінився в масовій свідомості воюючих народів.

Ключові слова: антинімецька кампанія, міжнародний фактор, дискримінація, репресії, ідеологічне забезпечення.

Постановка проблеми. Проблеми етнонаціональних відносин, міжетнічних конфліктів і пошук оптимальних компромісів мають глобальний характер і викликають науковий інтерес. Етнічні процеси, залишаючись відлунням минулого, активно впливають на суспільно-політичні та культурні трансформації в сучасному світі. Етнополітичний вимір історичного минулого набуває ще більшої актуальності. Тому вивчення епохальних подій 1914–1918 рр. набуває актуального значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Радянська історіографія дотично торкнулася «німецького питання» періоду війни й етнополітики царизму. Проте саме в цей час з'явилися роботи І. Кулініча, Б. Малиновського, М. Флоринського та В. Дякіна, які мали важливе завдання – звернути увагу на перспективу дослідження німецької колонізації в контексті проблем державно-політичного управління Російської імперії періоду війни. Значних успіхів у вивченні проблеми досягли зарубіжні дослідники з Німеччини, США. За останні десятиліття вийшла низка фундаментальних робіт, присвячених долі німецьких поселенців у Росії. Так, монографії І. Фляйшхауер, Д. Брандеса, Д. Нойтатца й А. Айсфельда докладно висвітлюють це

питання. Автори прийшли до спільного висновку, що війна дозволила російським шовіністам узаконити утиски проти німецько-колоністської спільноти. Розвідки В. Дьонінгхауза присвячені дослідженню антинімецької кампанії в роки війни. Застосувати дискурсивні практики націотворення й націоналізму змогли О. Міллер, А. Каппелер і М. Хаген, які відмовилися від моноетнічного русоцентристського погляду на Російську імперію як державу одного народу. Новаторський підхід у дослідженні антинімецької кампанії воєнного часу було використано в монографії Е. Лора та статтях М. Хагена, П. Холквіста, які розглянули проблему, що досліджується, у світлі «націоналізації імперії», мобілізації етнічності та концепції «політики населення».

Сучасна українська історіографія з розглянутої проблеми представлена роботами І. Кулініча, С. Бобилевої, М. Шевчука, Н. Венгер, О. Безносової, М. Костюка, Ю. Лаптева, Е. Плеської.

Постановка завдання. У сучасному (так званому «новому прочитанні») Першої світової війни більш рельєфно проглядаються етнонаціональна й етнополітична складові частини, необхідність дослідження міжнаціональних відносин, взаємодії суспільства та влади, центру й окраїн, етнополітики царизму тощо. Це поставило на

порядок денний такі проблеми воєнного лихоліття: 1) дискримінація народностей; 2) міграційні процеси; 3) міжетнічні конфлікти. Історичний досвід потребує осмислення системи відносин «влада – суспільство – етноси». Яскравим прикладом цього була антинімецька кампанія в Росії 1914–1917 рр. – політичні, правові, економічні, соціальні та культурно-ідеологічні заходи й акції, що були спрямовані проти німецького населення Російської імперії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика політичних гонінь, воєнних репресій і економічних санкцій проти етнічних німців (цивільного населення) розгорнулася не тільки в Росії, але й у всіх країнах Антанти. Тому важливо з'ясувати, наскільки реалії антинімецького націоналізму в Російській імперії були власне російським явищем і чи є сенс говорити про те, що германофобія в період війни мала не тільки національне (у межах однієї країни), а й міжнародне обличчя (у цьому разі – західноєвропейське).

На хвилі германофобських настроїв і в координації зі своїми англійськими та французькими союзниками царське керівництво видало указ про відчуження та продаж власності підданих Німеччини й Австро-Угорщини [1, с. 385–405]. В Англії та Франції деякі категорії іноземців на час війни були ув'язнені в особливі табори, а німці (в низці випадків) – у концентраційні табори. У Росії на ці заходи зі схваленням відгукнулися правомонархічні сили. «Держава, над якою зчинилася війна, – обґрунтовував необхідність уведення концтаборів для російських німців О. Хвостов, – не може керуватися виключно гуманітарними правилами» [2, арк. 14].

У 1914 р. британський уряд розгорнув кампанію економічної боротьби з Німеччиною, прийнявши загальний закон про встановлення економічної блокади *Traiding with the Enemy Act 1914*. На початку 1916 р. королівським указом усім підданим і установам Великобританії заборонялася торгівля в нейтральних країнах із німецькими фірмами чи такими, що підозрюються в належності до німецького капіталу. До указу додавався список «нелояльних» компаній. Подібну ініціативу британців незабаром підхопили й російські союзники, заборонивши в жовтні 1916 р. російським підданим і всім особам, які перебували на території Росії, ділові відносини з фірмами з «чорного списку». За порушення урядового розпорядження передбачалася процедура покарання – ув'язнення строком до 1 року 4 місяців і штраф у розмірі від 1 до 25 тис. руб. [3, с. 3–4].

Синхронність антинімецьких кампаній, що проводилися в країнах Антанти, є очевидною. Услід за німецькими погромами, що прокотилися на початку травня 1915 р. в Лондоні та Ліверпулі у відповідь на потоплення німецьким підводним човном пароплава «Лузітанія», подібні трагічні події відбулися 27–29 травня в Москві. Після цього в травні–червні 1915 р., за розпорядженням МВС Росії, було закрито чимало німецьких благодійних товариств, почалося масове висилання підданих Німеччини й Австрії з міст.

Улітку 1915 р. конфіскація майна російських німців проводиться на протигагу діям ворожих армій у російських областях. Уже в 1916 р. у зв'язку з новими зовнішньополітичними завданнями Росії, одним з яких був спосіб стягнення компенсацій за збитки, понесені у війні, боротьба з «німецьким засиллям» набула нового юридичного обґрунтування й ідеологічного значення. Власність російських німців оголошувалася гарантом задоволення претензій Росії до центральних держав, джерелом компенсації збитків, понесених російськими підданими в ході війни.

Перебіг урядових дебатів засвідчив, що вищі сановники настільки ретельно дотримувалися союзницького обов'язку, що навіть рішення з таких суто внутрішніх питань, як конфіскація німецьких промислових об'єктів у Росії, приймали тільки після консультації з представниками Франції й Англії. Тому не випадково, що найважливішим центром формування ліквідаційної політики царизму була юрисконсультська частина МЗС Росії, оскільки її працівники орієнтувалися на «всі законодавчі положення щодо (підданих) ворожих країн із Німеччини й Австро-Угорщини, а також із союзних країн. Тут робився переклад зарубіжних актів, які слугували матеріалом і зразком для відповідного російського законодавства» [4, с. 73; 5, арк. 431]. У юрисконсультській частині МЗС була зосереджена інформація щодо німецької приватної власності та діяльності німецьких торгово-промислових підприємств. На думку юриста-міжнародника Г. Михайловського, який займався в МЗС питаннями роботи з «ворожими підданими», «ми йшли у хвості Німеччини й союзників, хоча й союзники, особливо на початку війни, йшли у хвості Німеччини, ледве встигаючи передрукувати всі їхні нові закони «воєнного часу». Навіть відоме питання про позбавлення ворожих підданих права судового захисту, вирішене в Сенаті 1916 р., було, по суті, копією аналогічного германського закону» [4, арк. 520].

Висилання німецьких громадян за сумнівними звинуваченнями в зраді та нелояльності практикувалося не тільки в Росії, але й у союзних їй країнах. Наприклад, в Англії були виселені з місць проживання всі без винятку нащадки німецьких колоністів, які населяли в основному морське узбережжя. У Греції англо-французька місія «з огляду на засвідчення факту сигналізації грецького штабу німецько-болгарському штабу про військові дії союзників» звинуватила уряд країни в германофільстві [6, с. 355–365]. Це дало підставу англо-франко-російській коаліції вимагати висилання з Афін усіх німецьких підданих, а також видати їй усі судна ворожих держав, які знаходилися в грецьких водах. Практика політичних гонінь за етнічною ознакою мала місце й у Німеччині, коли члени французької колонії в Баварії були вислані з країни, при цьому їх піддали образам і побиттю.

Згуртована єдність антинімецької кампанії, що проходила в країнах Антанти, була санкціонована організованою політикою союзників. У Росії, наприклад, діяла громадська організація «Антинімецька ліга Франції», яка підтримувала близький їй по духу російський рух – «Товариство 1914 р.: Товариство боротьби з німецьким засиллям». Останнє було безпосередньо пов'язане з вищим воєнним керівництвом Росії.

Ураховувати міжнародний досвід із розповсюдження германофобії в Росії необхідно, тому що подібна практика антиросійської кампанії мала місце й у самій Німеччині. Обидві воюючі сторони засновували обмеження прав ворожих підданих на міжнародному юридичному інституті репресалій – так званому праві відплати. Так, постанови германського союзного сейму 20 листопада й 20 грудня 1914 р. забороняли фінансові операції з Росією й російськими підданими [7, с. 5]. Події війни безпосередньо підштовхнули німецьке керівництво до видання 4 лютого 1915 р. постанови відносно окупованих російських областей (Zivilverwaltung), чим було накладено тотальну заборону на виконання платежів і фінансових операцій у межах усієї території. Цей захід мав характер територіального розповсюдження, отже, стосувався всіх осіб, незважаючи на їх підданство й національність [7, арк. 24].

Німецька влада також проводила свою імперську аграрну політику як на захоплених землях, так і відносно іноземців у своїй державі. Наприклад, постанова союзного сейму від 26 березня 1915 р. «Про задоволення претензій, що виходять від урядових примусових адміністрацій, призначених для управління поземельними ділянками та землеволодіннями

іноземних підданих і підданих воюючих із Німеччиною держав» [7, арк. 24] мала на меті сприяти діяльності німецької влади в земельному питанні.

Німецька й російська обмежувальна практика засвідчили, що питання етнопонаціональних відносин тісно сплелися з проблемами соціально-економічної політики воюючих держав. Зокрема, велике невдоволення в російських політичних колах викликав указ кайзера Вільгельма II про безоплатну часткову конфіскацію земель відсутніх поміщиків російського походження в російській Польщі (1915 р.). Царське керівництво натомість відверто заявило, що в такому разі застосує репресалії – безоплатну конфіскацію німецької приватної земельної власності в Росії. Говорячи словами міністра закордонних справ С. Сазонова, «якщо Вільгельм не візьме свого указу назад, ми конфіскуємо всю німецьку власність німецьких поміщиків у Росії». У результаті російський ультиматум подіяв, і германський уряд офіційно взяв імператорський указ назад.

Силові відомства Росії також ураховували досвід репресивних заходів, проведених Німеччиною. Уже в промові імператора Вільгельма II щодо оголошення війни була присутня ідея про перетворення мирних російських громадян, які залишилися в Німеччині, на військовополонених. Цю частину виступу кайзера не наважилася опублікувати навіть німецька преса. «Німеччина, – наголошується в доповідній записці міністру внутрішніх справ М. Щербатову, – у перші ж дні війни запровадила військовий стан, тобто намагалася всіх підданих воюючих держав заарештувати й піддати суворій реєстрації. Цей захід призвів до того, що Німеччина свої воєнні операції має можливість здійснювати в таємниці». Згідно зі статистикою полковника В. Ніколаї, у роки Першої світової війни германські трибунали за звинуваченням у шпигунстві стратили 22 людини російської національності. Крім них, проти Німеччини на користь Росії вела підривну діяльність 51 особа інших національностей. За даними полковника В. Ніколаї, що підтверджено й дослідниками, усього на території Німеччини працювали 20 тис. агентів Антанти [8, арк. 676; 9, арк. 400].

Чи цікавилася Німеччина долею своїх рядових співвітчизників, що були піддані дискримінаціям у Росії? Імовірно, що так. Це питання порушувалося під час проведення неофіційних сепаратних переговорів, у яких була зацікавлена німецька влада, а також через нейтральних дипломатичних посередників у Петрограді. У самий розпал антинімецької кампанії, у травні 1915 р., кн. Васильчи-

кова писала Миколі II з Берліну про надмірну жорстокість військової влади та «погане ставлення до німецьких цивільних полонених у Росії». За свідченням американського посольства, поводження з полоненими в провінції «is a scandal», а з цивільними полоненими – ще гірше, ніж із військовими.

На початку 1916 р. уряд Німеччини, використовуючи дипломатичні канали, клопотався про надання інформації щодо німецьких підданих, які підлягали дії ліквідаційного закону 2 лютого 1915 р., а також про встановлення права його оскарження. 4 квітня 1916 р. газета «Речь» оприлюднила виступ канцлера в німецькому рейхстазі, в якому пролунали слова стурбованості щодо долі своїх співвітчизників у Росії: «Наше право й наш обов'язок – змусити російський уряд задовольнити німців <...> за пограбування та виселення їх». І дещо пізніше, на заключному етапі війни, Другий рейх цікавився питанням німецьких колоністів у Росії. Так, зокрема, Міністерство закордонних справ Німеччини в 1918 р. провело кількісне обстеження німецьких колоній і прийшло до висновку, що в межах південних губерній проживало 700 тис. російських німців, які володіли 4,5 млн га землі [10, арк. 696; 11]. Усе це дозволяє зрозуміти особливу занепокоєння російської влади проблемою антинімецьких кампаній і певною мірою пояснює її стратегічну та геополітичну мотивацію.

Наступним чинником, що сприяв становленню антинімецької ідеології в Росії та зведенню її до рангу офіційно визнаної доктрини, був вплив англійської пропаганди, як безпосередньо в Росії, так і в Англії. Британська дипломатія мала чималий досвід зовнішнього впливу на інші країни й народи шляхом пропаганди, яка давно вже становила цілу політичну науку з розпалювання міжетнічної ворожнечі. Шовіністична свідомість епохи війни дзеркально відображалася в повідомленнях британських інформаторів, які писали про Росію. Британські агенти поширювали значно перебільшені відомості щодо «німецького засилля в Росії». Британська місія в Петрограді, що була вимушена відповідати на антианглійську кампанію в російській ліберальній пресі, звела об'єктивне невдоволення Англією на дії в Росії німецької «п'ятої колонії». Уже в кінці 1914 р. посол лорд Дж. Бьюкенен, виступаючи в Англійському клубі в Петрограді, викривав «германофільську» частину російського суспільства. «Деякі відомі германофіли звинувачують нас у тому, – говорив Бьюкенен, – що ми штовхнули Росію у війну заради наших власних вигод, а тепер залишаємо її одну нести всі тяготи» [12, арк. 592].

При цьому антинімецька пропаганда Англії призначалася для освіченого прошарку російського суспільства й мала характер воєнно-політичної злободенної публіцистики. «Свободі дії, а в деяких випадках і свободі вибору Росії заважали фінансові, економічні та політичні пута, поступово й майже непомітно сплетені Німеччиною». Таке гасло проголосила англійська пропаганда, що використовувала чимало шаблонів, традиційних для антинімецьких звинувачень. Тут присутнє й «тевтонське поневолення», і вплив німців на державне життя, коли «дуже рідко навіть конфіденційні доповіді царю складалися без відома берлінської влади та без втручання її агентів у Петрограді» [13, арк. 672].

Впливаючи на російську суспільну думку, британці стверджували, що «германські інтриги та підпільні підступи здобули великі перемоги: російські банки були поневолені німецькими фінансовими установами; старовинні німецькі колонії в Росії були об'єднані й прекрасно організовані; красномовні захисники й впливові сановники пропагували німецькі ідеї й інтереси в Росії, схилилися до шкоди російській державній політиці» [13, арк. 672]. Значна увага в антинімецькій кампанії Англії приділялася ролі німецького капіталу в Росії, що зводилося до виявлення його негативної діяльності [13, с. 252–257]. У цілому англійська кампанія в цьому питанні повторила російські претензії: торгове засилля Німеччини, дароване їй російсько-німецьким договором 1904 р.; германські підприємства перетворилися на «емісарів теvтонського панування».

Окремим об'єктом для випадів були німецькі поселення: «Економічне завоювання Росії значно полегшувалося німецькими колоніями; здавалося б, що колоністи мали можливість асимілюватися, але багато хто з них навіть не говорить російською мовою. Вони до сих пір вважають себе германцями, а своїм государем – Вільгельма. Задовго до війни Берлін усвідомив значення цих колоній у питаннях мирного проникнення та політичної пропаганди» [13, арк. 672]. Зв'язок із Німеччиною був важким звинуваченням (прибуття в колонії вчителів із Німеччини; купівля землі в стратегічних, із військового погляду, місцевостях; наявність німців у Думі й помітний їх вплив у земствах).

У британській пресі з початком війни розгорнулася небачена до того часу проросійська пропаганда, що спеціалізувалася на історичних екскурсах. Недобре ставлення англійського суспільства до царського режиму нівелювалося такою пропагандою. Одним із доказів цьому була ідея «німець-

кого засилля». Усі темні сторони російської дійсності пояснювалися англійськими публіцистами як наслідок негативних зовнішніх впливів на неї протягом усієї історії. Германський же вплив, як стверджували «друзі Росії», виявився найбільш шкідливим. Це відобразилося в привнесенні в Московське князівство пруської чиновницько-бюрократичної системи. Саме ця система принесла із собою «тевтонський дух», який спричинив чимало неподобств у Росії. Із позбавленням від «тевтонського духу» англійці пов'язували вирішення багатьох внутрішніх проблем їхнього східноєвропейського союзника [14, с. 125–126]. Подібну пропаганду англійців можна пояснити їхнім побоюванням можливості сепаратного миру між Німеччиною та Росією, тоді як британцям було життєво необхідно вбити клин між цими країнами. Так, наприклад, англійське командування серйозно припускало, що росіяни під час війни допустять німецьких чиновників до організації залізниць у своїй країні.

У цілому в антинімецькій кампанії британської публіцистики образ німця-ворога в Росії поєднувався з образом войовничого Німецького рейху. Розпалювання ксенофобії не могло пройти безслідно для російської суспільної думки, яка перебувала під сильним впливом союзних дипломатій. В умовах функціонування жорсткої військової цензури, яка поставила табу на обговорення багатьох соціально значущих питань, британська пропаганда в Росії досягла серйозних успіхів. Більшість із її ідей були розвинені російською пресою, для якої антинімецька тема стала постійною рубрикою.

Примітно, що й у пресі центральних держав наводилися абсолютно неймовірні відомості про «англійське засилля» в Росії. Стверджувалося, наприклад, що в Росії встановилася «англійська диктатура», поруч із кожним чиновником знаходиться британський офіцер-наглядач, 20 тис. англійців обіймають усі найважливіші пости, а російський уряд не може вже розпоряджатися російською промисловістю. Росію уподібнювали до «дурного, але сильного юнака, який

потрібен Англії для ведення її війни». Часом безапеляційно констатувалося: «Уся Росія в руках англійців...» [15, с. 271–287]. Б. Колоницький, який спеціально досліджував це питання, стверджує, що впливові керівники німецької зовнішньої політики й воєнні діячі щиро вірили в те, що могутні «британські агенти» багато в чому керують Росією [15, с. 271–287]. Німецькі інформатори посилали відповідні відомості до Берліна, а німецькі державні діячі схильні були їм довіряти. Процес перетворення безглузвих чуток про ворога на факти дійсності став окремим напрямом діяльності зовнішньополітичного апарату всіх країн – учасниць воєнного конфлікту. У зв'язку із цим ідеї ксенофобії, які поширилися Європою, не знали державних кордонів.

Висновки. Таким чином, германофобія в Росії під час війни багато в чому пояснювалася впливом міжнародної ситуації, а не тільки внутрішньою політикою царської влади, як традиційно прийнято вважати. У цьому разі ідеологічне забезпечення збройного конфлікту провідних країн – учасниць Першої світової війни знайшло своє відображення в розвитку взаємних і обопільних пропагандистських і дискримінаційних кампаній, які передбачали репресії проти ворожих громадян, боротьбу з культурою ворогуючої нації, штучне загострення міжетнічних відносин тощо. Цей процес, що був розпочатий державною владою й суспільною думкою, набув неконтрольованого характеру й міцно вкорінився в масовій свідомості воюючих народів. У Росії, на відміну від західних країн, антинімецька кампанія набула більш радикального характеру, що можна пояснити роллю та місцем німецького елемента в суспільно-політичному, культурному, соціально-економічному житті країни. Царське керівництво, узявши за приклад політику союзників щодо німецьких національних діаспор у країнах Згоди, в антинімецькій кампанії враховувало міжнародний досвід державного націоналізму каральних і обмежувальних заходів, спрямованих проти іноземців – «ворожих підданих».

Список літератури:

1. Хаген фон М. Великая война и искусственное усиление этнического самосознания в Российской империи. Россия и Первая мировая война: материалы междунар. науч. colloквиума. (Санкт-Петербург, 1–5 июня 1998 г.). Спб, 1999. С. 385–405.
2. Борьба с немецким засильем. Речь члена Государственной думы А. Хвостова в заседании 3 августа 1915 г. Петроград, 1915. 14 с.
3. Мансырев С. Несправедливо обиженные. Русская будущность. 1916. № 15. С. 3–4.
4. Михайловский Г. Записки: Из истории российского внешнеполитического ведомства, 1914–1920 гг.: книга в 2 томах. Москва: Международные отношения, 1993. Т. 1. 520 с.

5. Воейков В. С Царем и без Царя: Воспоминания последнего дворцового коменданта государя императора Николая II. Москва, 1995. 431 с.
6. Записка «русских кругов» Киева: Дневники и документы из личного архива Николая II / упоряд. Ю. Хацкевич. Минск: Харвест, 2003. 367 с.
7. Королькевич Б. Финансовые и экономические законы и мероприятия Германии против держав Согласия за время нынешней войны. Петроград, 1919 г. 24 с.
8. Тайные силы: Интернациональный шпионаж и борьба с ним во время мировой войны и в настоящее время / В. Николаи, М. Ронге, Ч. Россель; под общ. ред. В. Федько. Киев, 2005. 676 с.
9. Бьюкенен Дж. Мемуары дипломата / пер. с англ. С. Алексеева и А. Рубена; предисловие В. Гурко-Кряжина. Минск: Харвест, 2001. 400 с.
10. Венгер Н. Меннонитское предпринимательство в условиях модернизации Юга России: между конгрегацией, кланом и российским обществом (1789–1920). Днепропетровск, 2009. 696 с.
11. Аманжолова Д. Из истории межэтнических конфликтов в России (1905–1916 гг.). Международный исторический журнал. 2002. № 20. URL: <http://ricolor.org/history/mn/nv/19>. (дата обращения 14.09.2017).
12. Уткин А. Первая мировая война. Москва, 2001. 592 с.
13. Лемке М. 250 дней в царской ставке 1916. Минск, 2003. 672 с.
14. Зашихин А. Лев + Медведь: За кого сражались англичане, когда сражались за русского царя? Родина, 1993. № 8/9. С. 124–127.
15. Колоницкий Б. Политические функции англофобии в годы Перовой мировой войны. Россия и Первая мировая война: материалы междунар. науч. коллоквиума (Санкт-Петербург, 1–5 июня 1998 г.). Санкт-Петербург. С. 271–287.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ФАКТОР В АНТИНЕМЕЦКОЙ КАМПАНИИ В ГОДЫ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

В статье рассматривается международный фактор проблемы «немецкого вопроса» периода Первой мировой войны и этнополитики царизма – антинемецкая кампания в России 1914–1917 гг. (политические, правовые, экономические, социальные и культурно-идеологические мероприятия и акции, которые были направлены против немецкого населения Российской империи. Германофобия в России во время войны во многом объяснялась влиянием международной ситуации, а не только внутренней политикой царской власти, как традиционно принято считать. В этом случае идеологическое обеспечение вооруженного конфликта ведущих стран – участниц Первой мировой войны нашло свое отражение в развитии взаимных и обоюдных пропагандистских и дискриминационных кампаний, которые предусматривали репрессии против враждебных граждан, борьбу с культурой враждебной нации, искусственное обострение межэтнических отношений и тому подобное. Этот процесс, который был начат государственной властью и общественной мыслью, приобрел неконтролируемый характер и крепко укоренился в массовом сознании воюющих народов.

Ключевые слова: антинемецкая кампания, международный фактор, дискриминация, репрессии, идеологическое обеспечение.

INTERNATIONAL FACTOR IS IN ANTIGERMAN CAMPAIGN IN YEARS OF THE FIRST WORLD WAR

In the article the international factor of problem of the “German question” of period of the first world war and ethnopolitics of tsarism – antigerman campaign is examined in Russia 1914–1917 are political, legal, economic, social and in a civilized manner-ideological measures and actions that were directed against the German population of the Russian empire. Germanophobia in Russia in the war-time in a great deal explained by influence of international situation, but not only domestic policy of tsar’s power, as it is traditionally accepted to consider.

In this case the ideological providing of the armed conflict of leading participating countries of First world war found the reflection in development of mutual and mutual propagandist and discriminatory campaigns that envisaged repressions against hostile citizens, fight against the culture of quarreling nation, artificial intensifying of interethnic relations and others like that. This process that was created by state power and public idea purchased out-of-control character and firmly took root in mass consciousness of warring people.

Key words: antigerman campaign, international factor, discrimination, repressions, ideological.